

МЈЕСТО И УЛОГА ПСИХОЛОГА У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

ROLE AND PLACEMENT OF A PSYCHOLOGIST IN HIGH SCHOOL

Слађана Милановић-Миљеновић

Резиме: Школе као васпитно-образовне установе битан су ослонац сваког друштва, прије свега кроз незамјениву функцију васпитања и образовања, изградње човјека за будућност друштва. У васпитно-образовном процесу ученик развија низ хуманих особина (потребу за учењем, социјалним уважавањем и самоостварењем, друштвено пожељне ставове, емоционалну стабилност итд.) Да би овај процес у потпуности, или већим дијелом, био остварен потребно је схватити и адекватно се поставити према тешкоћама са којима се адолесценти суочавају на путу ка испуњавању развојних задатака које им намеће овај период (формирање личног идентитета, изграђивање емоционалне независности, развијање интелектуалних вјештина, стварање нове слике о себи и др.). Ово је један од аспеката који указује на важност и оправданост постојања психолога у средњим школама. Како бисмо критички оцијенили улогу и мјесто психолога у школи битно је сагледати планиране (оčekиване) обавезе психолога, као и реалне могућностима да се те обавезе испуне. Једна од битних ставки у раду школског психолога јесте и перцепција и прихватање психологије као професије, а затим и стваралачке улоге психолога у школи.

Кључне ријечи: психолог, средња школа, адолесценти, наставници.

Abstract: *Educational facilities are important part of every society. Through educational process students should develop certain characteristics, such as: need for learning, social acceptance and self-accomplishment, socially desirable stand-points, emotional stability etc. For this process, speaking of high-school education, to be partially or completely carried out, understanding and adequate approach towards difficulties adolescents encounter is needed (negative attitude towards school and school obligations, feeling of detachment, insecurity towards themselves and their abilities, physical changes, experimenting with alcohol and eventually substance abuse etc.). Previously stated characteristics and difficulties indisputably point to importance of presence of psychologists in high-schools. To critically evaluate role and placement of psychologists in schools it is important to get acquainted with planned (expected) obligations of this professional associate, as well as real possibility for those obligations to be accomplished. Important part in work of school psychologist is perception and acceptance of his profession, then role and placement of psychologist in school by teachers, students, principal and other associates. Objective of this work is to show planned influence of psychologist on different segments of educational work of teachers, and then real possibilities and circumstances he can act within. Furthermore, through analysis of attitude of teachers, principal towards affairs and "problems" psychologist is expected to manage, to obtain an insight into their expectations, the extent they are willing to cooperate to, and the basic domain, in their opinion, in which psychologist in school should function.*

Key words: *psychologist, high-school, adolescents, teachers.*

УВОД

Наш васпитно-образовни систем и школа тренутно су у процесу значајних промјена, трансформације наслијеђених парадигми у нове, односно интензивног осавремењивања. Нова школа, према тим промјенама, постаје отворенија и креативнија од постојеће, омогућује бољу комуникацију међу свим учесницима васпитно-образовног рада, у већој мјери уважава личност ученика, поштује индивидуалност и низ других вриједности које су биле занемарене у традиционалној. Један од основних услова за промјене у систему савременог образовања јесте развијање демократске климе у школи, учионици, насупрот аутократској која је код нас још увијек заступљенија. Задовољство ученика и наставника не заснива се само на образовном успјеху, него и на квалитетно повољнијој комуникацији која омогућује више слободе у доношењу одлука и једне и друге стране, на другачијој школској клими. Ученик у таквим односима треба да доживи школу као мјесто гдје он може слободно да искаже све своје потенцијале, недоумице и потребе, а наставник и стручни сарадници да учине напор који ће му то омогућити.

Ериксон је у својој психосоцијалној теорији развоја нагласио да је пета фаза, фаза адолесценције, у којој се дешава криза идентитета најтежа од свих осталих фаза кроз које појединац током пролази живота (Стојаковић, 2007, стр. 97). Да би схватио све тешкоће са којима се ученик суочава, да би знао како се на прави начин треба поставити према њима, наставник мора бити добар познавалац развојних промјена током адолесценције.

Ово су само неки од разлога доношења одлуке да свака средња школа мора да има школског психолога. Као важни разлози за ово наводе се и сузбијање вршњачког насиља, рад на побољшању мотивисаности код ученика, осавремењивање метода рада у настави и многи други. Овај рад настао је из потребе да детаљније сагледамо мјесто и улогу психолога у средњој школи, да укажемо на предрасуде које постоје у вези са позивом психолога уопште, а самим тим и школског психолога. У методолошком дијелу циљ нам је био да мањим истраживањем добијемо увид како на психолога гледају наставници. Осим тога, хтјели смо увидјети шта ученици очекују од психолога – које су пожељне особине које би психолог требало да посједује и које су теме о којима би ученици радо разговарали са психологом.

ДОСАДАШЊА СХВАТАЊА МЈЕСТА И УЛОГЕ ШКОЛСКОГ ПСИХОЛОГА

У периоду друштвене транзиције кроз коју наша земља пролази, психологија добија све већи значај и примјену у различитим областима друштвеног живота, што је уобичајена и дугогодишња пракса у развијеним земљама свијета. У нашој земљи постоје бројне предрасуде у вези са психологијом, које су посљедица недовољне информисаности људи као и

утицаја медија (прије свега филма) у којима се психологија и активности психолога представљају на стереотипан и често мистичан, дакле погрешан начин. Неке од типичних предрасуда које су распрострањене у нашој средини јесу, прије свега, да је психологија грана медицине и да су психолози „љекари за душу“, затим да су сви психолози клинички психолози, психотерапеути, психоаналитичари, људи који анализирају туђе понашање, мотиве и скривене жеље. Не тако ријетка предрасуда је и та да психологија уопште није наука те је пореде са астрологијом, прорицањем судбине и другим квазинаучним областима.

У досадашњој пракси су послови школског психолога и педагога били изједначени. Оба су подједнако била задужена за рад са наставницима и кад је у питању упознавање са педагошко-дидактичким и методичким иновацијама и кад је у питању било упознавање са психолошким принципима успешног учења и мотивације за рад. Тек временом су ове двије професије дефинисане као самосталне. У обавезе школског педагога улазио је рад са наставницима у припремању непосредног образовног васпитног рада, анализа посјећених часова као и појединих облика образовно-васпитног рада, те сагледавање њихове дидактично-методичке заснованости. Школски педагог је испитивао и узроке и проблеме који се јављају у образовно-васпитном процесу, а посљедица су одступања од педагошких норми и принципа, бавио се педагошко-инструктивним радом са наставницима, дидактичко-методичким осмишљавањем рада са даровитим ученицима и онима који имају тешкоће у васпитно-образовном постигнућу, упућивањем наставника на коришћење савремене педагошке литературе с циљем осавремењивања наставног процеса, учествовање у реализацији образовно-васпитних циљева и задатака појединих настаних тема и јединица. У опису послова школских психолога најчешће је наведено учешће у операционализацији образовно-васпитних циљева на нивоу знања, схватања, примјене и стваралачке прераде градива, пружање помоћи у подстицању оптималног развоја ученика на основу утврђених индивидуалних карактеристика, затим упознавање са психолошким принципима успешног учења и мотивације за рад, испитивање ефикасности појединих облика и метода образовно-васпитног рада у односу на индивидуалне карактеристике ученика, такође и помоћ у идентификовању врсте надарености, указивању на узроке поремећаја интерперсоналних односа у одјељенским заједницама и предлагање мјера за њихово превазилажење, пружање помоћи у професионалном усмјеравању како ученицима тако и наставницима (Трнавац, 1993).

Радно мјесто школског психолога релативно од скоро постоји у нашем васпитно-образовном систему и стога, као и на сваком почетку, постоје одређене препреке на путу ка остварењу његове праве сврхе. Чиме то психолог треба да се бави је питање чији је одговор често управо под утицајем претходно наведених предрасуда. Нико не жели да буде анализиран,

„прочитан“ и то је један од разлога што психолог наилази на проблем у комуникацији са наставницима који на психолога гледају као на шпијуна који ће их провјеравати и критиковати, или можда довести у питање квалитет њиховог рада. Из тог разлога негирају, уопште, стручност психолога да сагледава и коментарише њихов васпитно-образовни рад.

Кључни проблем јесте што канцеларија психолога полако постаје мјесто гдје ученици долазе када прекрше неко правило, као по казни. И то, у старту, ствара осјећање страха и одбојности ученика према психологу, што нарушава остварење почетне идеје и сврхе рада школског психолога. Ако чак и успије да оствари комуникацију са дјететом, за даљи напредак потребна је сарадња родитеља који често и не схватају шта ће њихово дијете код психолога, схватају то као критику њихове родитељске улоге те због тога потребно много труда да их психолог убиједи да је на њиховој страни и да им је заједнички циљ циљ добробит дјетета.

Питање мотивације и квалитетних метода комуникације са ученицима прекривено је велом традиционализма у нашим школама. Овим питањима се не придаје значај какав би требало да имају, а посебно је то значајно у средњим школама, јер је у питању рад са адолесцентима. У прилог овоме желимо нагласити да је у нашим школама све више занемарена васпитна улога школе. Васпитањем би требало да се усавршавају сензомоторна, интелектуална, морална, емоционална, духовна својстава и способности дјетета. Оно на шта средњошколско образовање у нашим школама обраћа пажњу јесте интелектуални аспект развоја, док су остали, мање-више занемарени. И то је последица горе поменутог традиционализма. Управо је унапређење мотивационих чинилаца и побољшање комуникацијских метода између наставника и ученика један од кључних начина за боље обављање васпитне улоге. Један од разлога за запошљавање психолога у средњим школама јесте посвећивање пажње моралном, емоционалном, духовном развоју адолесцената, али не у смислу да психолог то обавља, него да се усмјери на обучавање наставника за тај посао.

Стварање квалитетне климе у разреду, осавремењивање метода рада у васпитно-образовном процесу уз помоћ савремених психолошких истраживања, пружање помоћи наставницима у вези са развојним промјенама у адолесценцији, развијање квалитетних стратегија с циљем бољег остваривања комуникације са ученицима, одржавање и унапређивање квалитетне емоционалне климе у колективу, само су неке од обавеза које би школски психолог требало да оствари, али ниједна се неће реализовати без добровољне сарадње наставника.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања произашао је из предрасуда наведених у теоријском дијелу. Оне су навеле на идеју да се уради истраживање на тему „Мјесто и улога психолога у средњој школи“. Интересантно би било сагледати ову тему са више гледишта - са гледишта руководства, родитеља, ученика, наставника, али због обима истраживања у овом раду смо се фокусирали само на ставове наставника и ученика како бисмо развили упоришта за повољнији статус и улогу психолога.

Циљ нам је био да се на основу истраживања спроведеног међу наставницима установи колико они заиста вреднују психолога у школи, шта је по њиховом мишљењу основна улога психолога у школи и колико су спремни дозволити да својим радом и знањем утиче на њихов рад. У другом дијелу рада хтјели смо испитати ставове ученика везано за улогу психолога у школи.

Задачи који су реализовани у овом истраживању су:

- З-1:** утврдити какав је став наставника према постојању психолога у школи;
- З-2:** истражити колико су наставници спремни на сарадњу са школским психологом;
- З-3:** истражити које су теме о којима би ученици вољели разговарати са психологом;
- З-4:** испитати које особине психолог треба да посједује по мишљењу ученика, а које би олакшале и учиниле пријатном сарадњу са психологом.

Основна хипотеза од које се пошло у овом истраживању јесте да се улога психолога своди на савјетодавни рад са ученицима. Остали домени дјеловања као што су учешће у операционализацији образовно-васпитних циљева на нивоу знања, схватања, примјене и стваралачке прераде градива, пружање помоћи у подстицању оптималног развоја ученика на основу утврђених индивидуалних карактеристика, затим упознавање са психолошким принципима успјешног учења и мотивације за рад, испитивање ефикасности појединих облика и метода образовно-васпитног рада у односу на индивидуалне карактеристике ученика, и многи други, битно су занемарени. Посебне хипотезе су:

- Х-1:** Наставници ће се сложити да је психолог у школи потребан.
- Х-2:** Наставници ће радије сами наћи начин да превазиђу препреке на које наилазе у раду са ученицима и у настави него што ће се обратити психологу за помоћ.
- Х-3:** Ученици ће прије исказати потребу за разговор са психологом на тему неких личних проблема и најчешће везаних за мушко – женске односе, него што ће хтјети разговарати о проблемима са којима се суочавају у школи.
- Х-4:** Особине које би психолог требало да посједује а које би олакшале сарадњу са ученицима јесу: комуникативност, срдачност, моћ емпатије, да је пријатан у разговору, да улива повјерење.

Истраживање је вршено у средњим школама на подручју Бијељине, Угљевика и Лопара у октобру 2011. године. Величина узорка је 84 наставника и 60 ученика. У току прикупљања података примијењен је поступак анкетирања при чему је коришћен упитник конструисан за потребе овог истраживања, који је приказан у прилогу. Упитник се састоји од 10 тврдњи које су степеноване по угледу на Ликертову скалу и попуњавали су га само наставници. При анкетирању ученика користили смо есеј питања. За обраду података коришћен је поступак квалитативне анализе, израчунавање фреквенција и процената.

Т В Р Д Њ Е	Степен слагања									
	Потпуно се слажем		Углавном се слажем		Неодлучан сам		Углавном се не слажем		Уопште се не слажем	
1. Психолог у школи је потребан.	61	71,8%	18	21,2%	4	4,7%	0	0	1	1,2%
2. Задатак психолога у школи је да ради искључиво са ученицима девијантног понашања.	7	8,2%	13	15,3%	6	7,1%	23	27,1%	35	41,2%
3. Између осталог, психолог би требао да помаже наставнику у раду.	34	40%	39	45,9%	6	7,1%	4	4,7%	1	1,2%
4. За проблеме у комуникацији са ученицима обраћама се колегама за мишљење.	25	29,4%	43	50,6%	4	4,7%	11	12,9%	1	1,2
5. Радо се обратим психологу у одабиру методе на часу.	7	8,2%	22	25,9%	19	22,4%	22	25,9%	14	16,5%
6. У раду са ученицима користим методе за које ја сматрам да су ефикасне.	42	49,4%	35	41,2%	3	3,5%	3	3,5%	1	1,2%
7. Знање о промјенама у развоју помаже ми да остварим бољу комуникацију са ученицима.	44	51,8%	34	40%	5	5,9%	0	0	1	1,2%
8. Ако већина ученика у одјељењу има лоше оцјене из мог предмета, то је	7	8,2%	28	32,9%	22	25,9%	25	29,4%	2	2,4%

углавном резултат њихове љености.										
9. Кад је у питању мој професионални развој као наставника, сам/а се сналазим.	23	27,1%	42	49,4%	9	10,6%	10	10,6%	1	1,2%
10. У школи би педагошко-психолошка служба требала повремено одржавати групне дискусије на неку психолошку тему везану за васпитно-образовни рад.	53	62,4%	23	27,1%	6	7,1%	1	1,2%	1	1,2%

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Охрабрујуће је то што се чак 71,2% наставника потпуно слаже да је психолог у школи потребан, а само 1,2% њих сматра да уопште није потребан. Кад је у питању општа тврдња која говори да психолог треба да помаже наставнику у раду, скоро половина наставника се слаже у потпуности, а друга половина наставника се углавном слаже. Ово даје одличну слику о могућностима дјеловања психолога, бар кад је у питању сарадња са наставницима.

Противрјечност је у томе што дати подаци могу бити само давање пожељних и прихватљивих одговора, јер кад кренемо са прецизирањем врста помоћи, степен слагања се мијења.

Као што видимо на основу горе приказане тврдње, кад имају проблем у комуникацији са ученицима, 80% наставника се обраћа колегама за помоћ, без обзира на постојање тог истог психолога који је и више него компетентан за давање савјета када су проблеми у комуникацији у питању. Да ли је проблем у самом схватању суштине улоге психолога или просто страх од самог разговора са психологом или једноставно незаинтересованост за ефикасним методама рјешавања тог проблема, не знамо.

У дијелу текста који говори о досадашњим схватањима улоге психолога у средњим школама видјели смо да се посао педагога и психолога у почетку сводио на исто. Још од тада влада несигурност кад је питању дефинисање послова једног и другог. А на то утичу и наведене предрасуде у вези са професијом психолога гдје се због мањка обавијештености ставља знак једнакости између школског психолога и психотерапеута. Све ово ствара недоумицу у вези с тим да ли психолог треба да се бави избором метода на часу, што можемо видјети и у резултатима који носи сљедећа тврдња.

Трећина наставника се и углавном слаже и углавном не слаже са том тврдњом. Да није у питању недоумица коме треба да се обрате када бирају одговарајућу методу на часу, педагогу или психологу, видимо по сљедећој тврдњи гдје је чак 90% њих изјавило да користе методе за које они сами сматрају да су ефикасне, без потребе за консултовањем лица које, можда, може више знати о тој теми. С обзиром да раде са адолесцентима, са којима је иначе тешко изаћи на крај, чак 90% наставника сматра да познавање промјена у развоју може помоћи њиховој бољој комуникацији са ученицима. То значи да би требало имати у виду да је ријеч о тешком периоду кроз који ученици пролазе а који се манифестује лошим расположењем према школи и школским обавезама, осјећајем утучености, несигурности у себе и своје способности, физичким и многим другим промјенама. Ипак, 40% њих сматра да су лоше оцјене резултат ученикове лијености. Можда је све ово резултат тога што наставници, кад је у питању њихов професионални развој, сами одређују смјернице. Они сами одређују који су то недостаци у њиховом раду које треба надомјестити. Чак двије трећине наставника се управо тако изјаснило.

Дакле, свијест о важности постојања психолога у средњим школама код већине наставника постоји, али која је његова стварна улога и које су то области којима треба да се бави још увијек остаје нејасно. Спремни смо подржати идеју и дати глас за њено спровођење у дјело, али не и допустити јој да се оставари у потпуности и достигне свој значај какав може и заслужује. Трачак наде види се у степену слагања са посљедњом тврдњом у којој наставници у 90% случајева подржавају идеју повременог одржавања групних дискусија у школи на актуелне психолошке теме. Или је и ту можда у питању давање пожељних одговора?

Резултати које смо добили испитујући наставнике нису оставили охрабрујући утисак.

Да бисмо извршили компарацију перцепције функције психолога у школи поред наставника питали смо и ученике које су то теме о којима би они разговарали са психологом. Такође смо им поставили питање које су то особине које психолог треба да посједује а које би их охрабриле да му се обрате.

Иако смо очекивали да ће ученици у доби адолесценције бити највише заинтересовани за разговор о личним проблемима, нпр. љубавним, били смо изненађени предложеним темама чији ранг изгледа овако:

1. проблеми у школи;
2. успјех у школи;
3. проблеми у породици;
4. побољшање друштвених односа;
5. однос наставник- ученик и обрнуто;

6. насиље у школи;
7. љубавни проблеми;
8. материјална ситуација;
9. професионална оријентација;
10. рад на самопоуздању;
11. неправда у оцјењивању;
12. алкохолизам.

На основу ранга тема закључујемо да су ученици више заинтересовани да говоре о проблемима у школи и односима наставник – ученик и обрнуто као и о побољшању друштвених односа, у односу на наставнике који се за проблеме у комуникацији са ученицима углавном обраћају својим колегама. Разлог за ово могао би бити што ученици заиста осјете посљедице лоше комуникације са наставницима.

Такође, помињање тема: успјех у школи, рад на самопоуздању и професионална оријентација указује на чињеницу да ученици правилно доживљавају функцију психолога у школи и да су отворени за уважавање другог мишљења у усмјеравању кад је професионални развој у питању, за разлику од наставника који, углавном, сами процјењују који су то недостаци у њиховом професионалном развоју, као и у ком смјеру он треба да иде. Дистанца наставника за сарадњу са психологом јасно се види и у томе што они сами бирају методу рада на часу и то представља забрањен простор за стручњаке других профила.

Ученици су, такође, навели листу карактеристика и особина које психолог треба да посједује и она се углавном подудара са њиховим развојним потребама. Листа којом су особине рангиране према фреквенцији мишљења ученика изгледа овако:

1. способност разумијевања,
2. давање савјета,
3. интересовање за проблем,
4. стрпљење,
5. да буде пријатан,
6. разуман,
7. ведар,
8. да улива повјерење,
9. смирен,
10. благ,
11. приступачан,
12. комуникативан,
13. љубазан,
14. да пружа подршку,

15. не кажњава.

Адолесценту је потребан неко ко ће га саслушати и, најбитније, озбиљно схватити. Са родитељима већина њих има проблем у комуникацији, нажалост исто се односи и на наставнике који због недостатка знања о развојним промјенама често неке њихове поступке окарактеришу као безобразлук. Ученици средњих школа у потрази за идентитетом често се налазе у разним недоумицама, виде проблем у безазленим ситуацијама, имају осјећај безизлазних ситуација, занима их највише оно што могу идентификовати са собом, а што најчешће није градиво које уче у школи. Да бисмо им помогли да што брже и боље превазиђу критичне ситуације, да изграде самопоуздање и из овог развојног периода изађу као формиране, здраве личности управо им је потребан неко ко ће им пружити подршку, ко је разуман и љубазан и стрпљив, неко и кога имају повјерења и код кога казна изостаје као било каква могућност.

ЗАКЉУЧАК

Васпитно-образовни систем и његова успјешност у великој мјери ће зависити од професионалног развоја појединца, али и од добро уређених односа од којих ће зависити школска клима. У складу с тим сматрамо важним напоменути констатацију из претходног текста да организација васпитно-образовног система треба да буде прилагођена ученику, његовим потребама и захтјевима, а не тенденцији да се ученик прилагођава васпитно-образовном систему (школи, у конкретном случају).

Знамо да психолог представља важну карику у свакој организацији у којој постоји људска дјелатност, па би тако требало и у школама. Рад у школи, у ствари, треба да представља један тимски рад у коме би сви имали заједнички циљ. Али, прије свега, потребно је нагласити да ће функционисање школа и система као цјелине увелико зависити од тимског рада у којем је први корак схватање да је сваки субјекат подједнако битан, равноправан, што је супротно садашњој пракси да се ученици мање поштују у погледу многобројних школских проблема.

С обзиром на чињеницу да је психолог најмлађи члан у том тиму и да су његов посао обављали сви помало, и по њиховом мишљењу успјешно, потребно је најприје указати уопште на важност његове улоге, разбити предрасуде које смо навели и дати му простора и времена да дјелује. Као закључак ових резултата можемо рећи да је слика коју наставници имају о психологу апстрактна и маглопита и да имају стереотипно мишљење о његовим функцијама. С друге стране, ученици из непосредног искуства и своје школске свакодневнице, суочени са развојним проблемима, боље перципирају улогу психолога и правилније доживљавају њен смисао. Важно

је указати на улогу квалитетне емоционалне климе која би требало да влада у школском колективу, на огромну улогу мотивисаности ученика, на важност коришћења одговарајућих и ефикасних метода на часу, стварање демократске климе у учионици, као и на важност упознавања развојних промјена адолесцената. Све ово је значајно да би се у потпуности могао достићи циљ коме тежимо а то је савремена школа коју ће ученици доживјети као своје „уточиште“, као мјесто у којем се добро осјећају и на тај начин дјелују на свој развој.

С обзиром да је истраживање спроведено на малом узорку, ови закључци имају ограничен домет, не могу се генерализовати на све школе, али могу послужити као подстрек у даљим истраживањима на тему постојања предрасуда, стереотипа и сличних ставова везаних за мјесто и улогу коју психолог треба да обавља у средњој школи.

ЛИТЕРАТУРА

- Вучић, Л. (1978) *Примјена психологије у настави*, Институт за педагошка истраживања: Зборник 2, Београд
- Гордон, Т. (1998) *Како бити успешан наставник*, Креативни центар, Београд
- Илић, М., Бранковић, Д., Милијевић, С., Сузић, Н. (1999), *Педагошке и психолошке основе васпитно образовног рада*, Друштво педагога РС, Бања Лука
- Стојаковић, П. (2007) *Психологија за наставнике*, Прелом, Бања Лука
- Сузић, Н. (2002) *Емоције и циљеви ученика и студената*, ГГ- центар Бања Лука
- Сузић, Н., Станковић, Т. (2000) *Социјални и школски циљеви ученика*, Педагошка стварност 1-2
- Трнавац, Н. (1993) *Педагог у школи*, Филозофски факултет, Београд